

Dkt. Daniel K. Darko, Injili ya Luka, Kipindi cha 2, Utangulizi, Sehemu ya 2, Sanaa ya Fasihi ya Luka

© 2024 Dan Darko na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Dan Darko katika mafundisho yake kuhusu Injili ya Luka. Hii ni kipindi cha 2, Utangulizi, Sehemu ya Pili, Sanaa ya Fasihi ya Luka.

Karibu tena kwenye somo la Injili ya Luka.

Katika sehemu ya kwanza, tunaangalia mambo machache kuhusu utangulizi wa Injili. Tunaangalia suala la uandishi na wapokeaji, tunaangalia ulimwengu wa Luka kidogo, na tunaanza kuangalia baadhi ya mila za kidini, kama vile Uyahudi, na jinsi zinavyoelekeza jinsi tutakavyoelewa Injili ya Luka. Hapa tunaendelea haraka kuanza kuchunguza mambo muhimu kuhusu Luka na jinsi anavyoandika Injili yake kama sehemu ya utangulizi.

Lakini hapa, tunazingatia zaidi sanaa ya fasihi na baadhi ya mada za kawaida tunazopata kati ya Luka na Matendo ya Mitume. Luka anaandika katika utangulizi wa Injili, kuanzia mstari wa kwanza hadi wa nne, na ninasoma. Wengi wamejitahidi kuandika maelezo ya mambo yaliyotimizwa miongoni mwetu, kama yalivyotufikia sisi na wale waliokuwa mashahidi wa macho tangu mwanzo na watumishi wa neno. Kwa hili akilini, kwa kuwa mimi mwenyewe nimechunguza kila kitu kwa uangalifu tangu mwanzo, mimi pia niliamua kukuandikia maelezo kwa utaratibu wewe Theofilo mtukufu, ili upate kujua hakika ya mambo uliyofundishwa.

Nimekuwekea slaidi ili uangalie jinsi juzuu ya pili ya maandishi ya Luka ilivyoanzishwa, nikimtaja mpokeaji yuleyule, Theophilos. Hata hivyo, tukirudi kwenye Injili, na tukizingatia kwa makini kile ambacho Luka anafanya hapa, hebu tuangalie kwa ufupi kile anachosema anafanya. Anatoa maelezo ya mambo ambayo yametimizwa miongoni mwetu.

Kama kusema kwamba kulikuwa na ahadi zilizowahi kusimuliwa, kulikuwa na ahadi zilizopaswa kutimizwa au unabii uliopaswa kutimizwa. Zilipitishwa kwetu, Luka anasema, na hakuwa na mawasiliano ya moja kwa moja na Yesu. Mila anayoandika kuihusu ilipitishwa kwao na kwake binafsi katika hali hii, lakini vyanzo vyake vilikuwa vya kuaminika.

Anasema kulikuwa na mashahidi walioshuhudia, na kulikuwa na watumishi wa neno. Je, haivutii kuona jinsi Luka anavyoelezea Injili kama neno? Kwa hivyo, vyanzo vyake vinafahamu sana chanzo asili. Anasema kwa kuzingatia hili kwamba pia amechunguza kwa makini, amefanya utafiti, na ameamua kuhakikisha kwamba anachoandika ni makini na wazi ili kutoa maelezo kwa utaratibu.

Lakini katika marejeleo yake kama utamaduni unavyoamuru, anaweza kujua hasara ya machozi, lakini anahitaji kumshughulikia kwa usahihi. Kwa hivyo, anamtaja kama mtukufu wake, ukitaka, bwana. Huko Amerika, tunasema, bwana, ikiwa tuko Kusini, kama njia ya heshima kwa kila mtu.

Lakini huko Uingereza, tunaposema bwana, kwa kweli inamaanisha bwana, bora zaidi. Kupotea kwa machozi kulikuwa sawa na dhana ya bwana. Alikuwa mtu muhimu sana kweli, na Luka aliandika haya ili aweze kujua uhakika wa mambo aliyokuwa amefundishwa.

Uchunguzi kuhusu jinsi Luka anavyoelezea chanzo chake. Chanzo chake cha data, chanzo chake cha maelezo ambacho ataandika kukihusu katika mistari hii michache, alivielezea kama masimulizi yaliyoandikwa. Yeye si wa kwanza.

Wengi walikuwa wamemtangulia, na pia anachora kutoka kwao. Pili, chanzo chake kinajumuisha mashahidi walioshuhudia. Hatoi madai yoyote binafsi, lakini anatoa madai ya kuaminika.

Tatu, kama mtu aliyeelimika vizuri, pia alitumia ujuzi wake kuvumilia. Kwa kweli alichunguza kwa makini nyenzo alizokusanya na kutoa maelezo ya utaratibu wa nyenzo alizokusanya. Ninaelewana na Luke kuhusu sehemu hiyo ya tatu.

Hiyo ndiyo sehemu ya kijinga. Hiyo ndiyo dunia yangu. Lakini simulizi yenye mpangilio inamaanisha nini? Je, Luka anatudokeza kwamba kuwa na simulizi yenye mpangilio kunamaanisha kwamba anafuata mpangilio wa matukio jinsi yanavyoendelea? Au anazungumzia simulizi zenye mpangilio kama zinazotoa masimulizi yenye mantiki, sahihi, ukipenda, ya matukio yanayotokea? Kabla mtu hajaanza kufikiria kwamba hii inaweza kuwa usahihi wa mpangilio wa matukio anaouzungumzia, kwa nini usisimame katika kuelewa kwamba waandishi wa kale kwa kawaida hawangehitaji kusema, wanahitaji kuwasilisha masimulizi fulani kwa mpangilio wa matukio ili kusimulia hadithi ya mtu binafsi?

Wakati mwingine, wanaweza kuamua kuanza na ushujaa wa mtu. Wanaweza kuamua kuweka matukio fulani katikati kwa sababu ya jinsi wanavyotaka kuendeleza njama zao na azimio la njama. Luka hakumaanisha kusema kwamba anatoa maelezo ya mpangilio wa matukio, kwa upekee.

Kwa kweli anarejelea uwasilishaji wa matukio kwa mantiki na kwa uwazi. Kwa upande wa chanzo kingine cha Luka nilichokitaja, kwa upande wa chanzo kilichoandikwa, tunajua katika usomi wa Agano Jipya, ukichukua Agano Jipya 101, moja ya mambo tunayozungumzia ni jambo hili lote linaloitwa ukosoaji chanzo. Sasa, napenda kuwaambia wanafunzi kwamba lafudhi yangu ni mbaya sana ninaposema mchuzi; labda wanasikia mchuzi wa pasta au mchuzi wa nyanya.

Sio hivyo ninavyosema. Ninasema asili ya maandishi, sawa? Mchuzi ni CHANZO, si mchuzi wa nyanya au mchuzi wa pasta. Kwa hivyo, katika Agano Jipya, tunazungumzia ukosoaji wa chanzo.

Hilo linamaanisha nini? Hebu tuzungumzie tu kwa lugha rahisi na ya kawaida ya mtu. Ukosoaji wa chanzo kimsingi unamaanisha hili. Mtu anatoa maelezo ya jambo lililotokea zamani.

Mtu huyo hakuwepo wakati matukio yalipotokea. Muda kati ya kutokea halisi kwa tukio hilo na kuandikwa kwa tukio hilo ni miongo kadhaa. Kwa hivyo, mwandishi kwa kawaida anahitaji kukusanya baadhi ya vyanzo vya taarifa ili kuweza kuwasaidia kukusanya nyenzo hizo pamoja.

Uhakiki wa chanzo kimsingi huuliza vyanzo vya maandishi wa injili ni vipi. Walipata wapi taarifa wanazoleta katika maandishi yao? Walishauriana na nani? Je, walikuwa na ufikiaji wa nyenzo zilizoandikwa? Je, zilikuwa za mdomo? Ni mila gani mahali fulani ambapo wangeweza kuzisoma? Ni maktaba gani ambazo wangeweza kutembelea? Kwa hivyo, kimsingi, ukosoaji wa chanzo unafanya hivi tu. Katika utafiti wa injili haswa, kufanana na tofauti kati ya injili kumetuletea maswali mengi. Kwa hivyo, ukosoaji wa chanzo unakuwa zoezi gumu ambalo tunabishana kila wakati.

Na wakati mwingine, hatujui tunachozungumzia. Lakini kimsingi, tunachosema ni hiki. Tunawezaje kuelezea kufanana na tofauti kati ya Mathayo, Marko, na Luka? Na tuna sababu nyingi tunazotoa.

Wengine husema, oh, ni kwa sababu unaweza kuelezea hivi. Mathayo aliandika kwanza, na injili zingine mbili zinafanana sana na Mathayo kwa sababu Yohana ni tofauti sana; zinategemea Mathayo. Mtazamo huo kwa kweli unashikiliwa na wachache sana.

Wasomi wengi wanasema, oh, Marko ndiye aliyeandika kwanza, na Mathayo na Marko Mathayo na Luka walitumia Marko katika utunzi wa maandishi yao. Lakini basi, mtu anaendelea kuuliza swali linalofuata linapokuja suala la ukosoaji wa chanzo. Swali linalofuata ni, vipi kuhusu nyenzo zilizo katika Mathayo na Luka ambazo hazimo katika Marko? Hoja inayosema Mathayo na Luka walitumia Marko katika utunzi wao pia inaendelea kusema kwamba Mathayo na Luka hawakujuana.

Kwa hivyo, kama Mathayo na Luka hawakujuana, kuna mistari 220 hadi 235 ambayo Mathayo na Luka wanashirikiana. Swali ni, walipata wapi hilo? Na kisha wanazungumzia chanzo cha Q. Huo ni utangulizi wa msingi.

Ukienda kwenye hotuba nyingine katika Biblia ya Ndani ya Kujifunza inayoshughulikia hemenetiki, msomi huchukua muda kufafanua zaidi kuhusu hilo. Kwa hivyo, baada ya kusema haya kwa ufupi iwezekanavyo, hebu turudi kwa Luka. Tunaangaliaje chanzo

cha Luka? Sasa, maoni ya kawaida yanayoshikiliwa kulingana na vyanzo vya utunzi vya Luka ni kile tunachokiita dhana ya vyanzo viwili na dhana ya vyanzo vinne.

Dhana ya vyanzo viwili, ambayo pia hujulikana kama dhana ya Hausmann, inasema Luka alitumia Marko. Baada ya kutumia Marko, pia alichukua nyenzo kutoka chanzo kingine ambacho Mathayo pia alitumia ambacho hatujui kama kimeandikwa au ni utamaduni. Ni jambo ambalo ni mjadala unaoendelea unaoitwa Q. Kwa maana hiyo, Luka anaweza kuwa na taarifa kutoka kwingineko, lakini kimsingi, hoja hii inaenda kama ifuatavyo.

Luka alikusanya taarifa zake kutoka kwa Marko na kutoka kwa Q. Q ni nini? Hatujui Q inaonekanaje. Huenda ikawa ni desturi ya mdomo ya kitamaduni ambayo watu walishiriki, au inaweza kuwa taarifa iliyoandikwa. Hatujui.

Bado ni mjadala unaoendelea. Jambo moja ambalo ni la uhakika, hata hivyo, ni kwamba nyenzo nyingi za chanzo cha Q ziko katika maneno ya Yesu, ili tuwe na uhakika nayo.

Kwa hivyo, dhana ya vyanzo viwili kwa Luka inasema Luka alitegemea Marko na Q. Kuna dhana nyingine inayoonekana kama dhana ya vyanzo viwili inayoitwa dhana ya vyanzo vinne iliyotengenezwa na Oxford Don. Dhana ya Streeter inasema kwamba Luka alitegemea Marko na Q, na kisha Luka pia alitegemea chanzo-L. Chanzo-L ni nini? Chanzo-L, hatujui hiyo ni nini, lakini inajumuisha nyenzo yoyote iliyo katika Luka ambayo haiwezi kuhesabiwa na Marko au Q. Tunawezaje kuelezea hili kwa lugha ya kawaida sana? Ni vigumu sana, hata kama mwanakijiji kama mimi anajaribu kuelezea hili.

Lakini kimsingi, maana yake ni hii tu. Katika kukusanya Luka, katika Luka kukusanya vyanzo vyake ili kuandika injili, alitegemea Marko na nyenzo fulani zinazoitwa Q. Na kuna nyenzo zingine ambazo ni za kipekee kwa matokeo ya Luka mwenyewe ambazo anazileta katika utunzi wa injili. Ukielewa kwa njia hiyo, basi injili ya Luka itakuwa na mambo mengi yanayofanana na Marko na Mathayo.

Lakini Luka ataweka msisitizo wake wa kipekee na wa kipekee kuhusu jinsi anavyotunga injili yake. Na kwa hivyo jiandae kwa hilo kwa sababu watu wengi sana wanapenda kusoma Agano Jipya kutoka kwa mtazamo wa Mathayo, na kama ninavyopenda kusema, mara nyingi sana ninapowajaribu wanafunzi wangu, mimi huwajaribu, na moja ya mifumo ya kawaida ninayoipata ni kwamba wanajaribu kutumia Mathayo kujibu maswali ya Luka, na huwa wanakosa maswali hayo kila wakati kwa sababu wanafikiri Mathayo, hata kwa njia yoyote ningesema, na haijalishi ni mara ngapi nasema, fikiria Luka. Hii inanipeleka mbali zaidi kuangalia ikiwa tunajua vyanzo vya Luka, basi tunajua kwamba Luka hafanyi chochote tofauti sana.

Lakini kile Luka anachofanya katika maandishi ya Luka pia ni muhimu ili kutupa maana. Ikiwa Luka anashiriki mambo yanayofanana na Mathayo na Marko, Luka pia anashiriki mambo yanayofanana na Matendo ya Mitume. Kwa nini? Matendo ya Mitume pia yameandikwa na Luka, na aliiandika kwa ajili ya mtu yule yule aliyemwandikia injili.

Tunapoangalia uhusiano kati ya Luka na Matendo ya Mitume, kwanza, tutaangalia ukweli kwamba zina mwandishi na mpokeaji sawa, mpokeaji akiwa Theofilo. Ningeleeza zaidi kwamba injili hii haijatengwa sana na juzuu ya pili ya Luka. Kwa kweli, injili ni sehemu ya juzuu mbili za maandishi ya Luka.

Jinsi injili ya Luka inavyoisha na jinsi kitabu cha Matendo kinavyoanza vinaonyesha kwamba Luka ana nia ya kutoa vitabu hivi. Kwa kweli nilikuwa nikisoma kutoka kwa msomi mmoja aliyependekeza kwamba anapohesabu urefu wa papyrus, angechukua injili ya Luka. Ni takriban ukubwa wa papyrus ndefu zaidi.

Na kisha, anapochukua kitabu cha Matendo na kuangalia urefu wa kitabu cha Matendo, na anaangalia aina ya mafunjo ambayo yangeweza kutoshea, pia anatambua kwamba yangeweza kutoshea kwenye mafunjo marefu zaidi. Kwa hivyo, inaonekana kama Luka alikuwa akifanya kazi na mafunjo marefu zaidi ambayo angeweza kupata, mafunjo, ambayo angeweza kuipata. Alitumia ya kwanza kuandika injili ya Luka na kisha baadaye akaandika Matendo.

Hilo linaeleweka. Lakini sijui kama tunapaswa kukubali hilo au la. Inaeleweka kwamba Luke alionekana kuandika mengi.

Luke alionekana kama mmoja wa marafiki zangu. Anaweza kuandika vitabu vikubwa tu. Na anaandika zaidi ya ninavyoweza kusoma.

Baadhi yetu tunaweza kuwa kama Ted John. Tunaandika tu muhtasari na kuendelea na maisha. Lakini unaona, Luka anaandika haya kwa mada zinazoshirikiwa ili kuonyesha kwamba ujumbe huo huo unaendelea katika Matendo ya Mitume.

Katika somo hili mahususi, hata hivyo, tunazingatia injili tu. Kwa hivyo, hebu tuangalie mada zinazoshirikiwa. Mada zinazoshirikiwa kati ya Luka na Matendo zinajumuisha ahadi na utimilifu.

Luka yuko wazi katika hadithi ya hadithi na azimio la hadithi kwamba mambo ambayo Mungu aliahidi yanatimizwa. Unabii wa kimasihani unatimizwa. Enzi ya roho imefika.

Na Mungu anafanya jambo la ajabu ambalo alikuwa amezungumzia, kwamba Masihi atakapokuja, mambo haya yatatokea. Luka anaonyesha mpangilio huu na anaendelea

katika kitabu cha Matendo kwamba enzi ya Roho ni enzi ambayo ina alama ya Roho. Kwa kweli, Luka ataiona roho kila mahali.

Sasa, unaweza kugundua baada ya kutoa maoni haya, ninaanza kusoma injili ya Luka na kupiga mstari chini ya neno roho katika sura mbili za kwanza, na utashangaa. Luka, kwake, enzi ya roho imefika. Na tutaona enzi ya roho, mwendo wa ajabu wa Roho Mtakatifu, kuanzia pia katika kitabu cha Matendo.

Lakini nadhani ilianza wapi? Hata katika simulizi la utotoni ambalo nitazungumzia hapa, roho itakuwa ikitembea. Na kisha anaendelea na ubatizo. Roho hushuka.

Na roho inapomshukia, Mungu hutoa ushuhuda huu wa kimungu. Huyu ni mwanangu mpendwa. Loo, sawa.

Huyu ndiye mteule wangu. Naam, mzuri. Anamchukua, roho, anampiga ili aende kujaribiwa.

Na kisha anajikuta katika sinagogi na kusema, roho ya Mungu aliye hai iko juu yangu. Na njoo, roho inatembea tena. Na kana kwamba kusema, badilisha hilo kwenye kitabu cha Matendo, kanisa litaanzaje? Litaanza kama vile Yesu alivyoanza.

Roho atakuja. Luka ataiona roho kila mahali. Na enzi ya roho itakuwa ikidhihirisha mambo ya ajabu.

Injili itakuwa kwa ajili ya watu wote. Luka angesema katika injili yake, kama ilivyo katika kitabu cha Matendo, kwamba injili itafikia hatua ambapo wajane wataguswa. Wale wa kawaida wataguswa.

Waliotengwa wataletwa. Wasomi wataletwa. Wakusanyaji wa kazi ambao ni maarufu katika jamii, jamii inaweza kuwa na taswira mbaya kuwahusu, lakini wao pia watafikia injili.

Kwa kweli, watu muhimu katika jamii watajisalimisha. Tutagundua hata katika kitabu cha Matendo, ambacho tunakizungumzia, kwamba watu ambao ni wanasiasa watajisalimisha. Na hata sisi, je, mnajaribu kutushawishi? Je, mnajaribu kutushawishi? Kwa sababu injili ina nguvu.

Luka ataonyesha katika injili yake, kama ilivyo katika Matendo ya Mitume, kwamba injili ni kwa watu wote na mataifa yote. Pia itaonyesha kwamba mtawa huyo ni pamoja na mwanamke aliyepagawa na pepo. Kwa kweli, moja ya mambo ya ajabu ninayoyapata katika Luka wakati mwingine, wakati mwanamke ambaye ametumia pesa zake zote kwa madaktari na atakuwa mchafu kiibada, akipambana na kukata tamaa, anafikiri angeweza kuingia kisiri, kumgusa Yesu, na kupata msaada.

Hata hivyo, mwanamke huyo aliyetengwa, aliyetengwa, aliweza kupata sehemu yake ya kile kilichokuwa kikiendelea katika ufalme huu mpya. Mada za ziada tunazopata katika injili ya Luka zinazoendelea katika kitabu cha Matendo ni mada kama vile uzinduzi uliowekwa alama na roho ya Mungu na kanisa. Mwanzo wa huduma huanza na nguvu ya roho.

Na roho huja na karama, pamoja na shughuli za kinabii. Tutaona katika injili kwa njia isiyo ya kawaida sana katika Uyahudi wa Hekalu la Pili, watu wakitabiri kuhusu Masihi hekaluni. Mkazo kwa watu wa nje upo, na watu wana aina zote za kukutana kiroho.

Katika injili ya Luka, Luka anatumkumbusha kwamba tuko katika enzi mpya ambapo roho ya Mungu inasonga huku Masihi akifanya kazi yake katika ulimwengu wa Mungu. Roger Strongstad, katika *Theolojia yake ya Karismatiki ya Luka*, anaandika, kwa kadiri Luka anavyoweka wazi, zawadi ya karismatiki ya Roho Mtakatifu katika Matendo ya Luka daima ni jambo la uzoefu. Ni hivyo kwa Elizabeti, Zakaria, Yesu, wanafunzi siku ya Pentekoste, nyumba ya Kornelio, na wanafunzi huko Efeso; Roho Mtakatifu atafanya kazi kila mahali na popote.

Lakini ili nisieleweke vibaya, kama wewe ni mtu mwenye karama, kama wewe ni Mpentekoste, sikuunga mkono tu theolojia yako. Ninasema hivi ndivyo Luka anavyoendeleza. Kama utafuata mtindo huo, unataka kufuata kinachoendelea katika Luka kwa uangalifu.

Kama wewe si mkarimu, si Mpentekoste, na uko tayari kujifunza Luka, zingatia theolojia pana na kamili ya Luka. Luka haiwakilishi Karisma ya kisasa, Wapresbiteri wa kisasa, Wabaptisti wa kisasa, au hata Wabaptisti wa kisasa kama mimi. Luka anamwasilisha Theofilo injili ya Bwana Yesu Kristo, akizungumzia utimilifu wa kinabii wa kazi ya Mungu duniani na jinsi kazi hii inavyoendelea.

Luka ni Luka. Ukifuata usanii wake wa fasihi, unaanza kugundua kwamba Luka, yule tunayemzungumzia hapa, ni mwangalifu sana katika jinsi anavyoelezea mambo. Ndiyo, kuna mambo mengi unayoyapata kuhusiana na kufanana na kitabu cha Matendo, lakini kuna tofauti kidogo ukiangalia maandishi ya Kigiriki kwa makini kati ya Matendo na Luka.

Haimaanishi kwamba ni swali la kama mtu mmoja aliandika hilo au la. Tunafanya hivyo mara nyingi tunapokuwa katika Paulo. Lakini ukweli ni kwamba, naweza kukuambia, siandiki kwa njia ile ile wakati wote.

Wakati wowote, kwenye skrini ya kompyuta yangu, nina miradi miwili ya uandishi inayoendelea; mmoja ni tofauti sana na mwingine, na mitindo ya uandishi hubadilika. Kufanana na tofauti katika wanandoa wa Lucan hakuleti maswali kuhusu kama mtu yule yule ndiye aliyeandika au la, lakini ni uchunguzi. Luka anaweza kuonekana kama

sehemu ya kwanza ya kitabu kimoja ambapo mwandishi anafanya tofauti kati ya wakati na kazi ya Yesu na asili ya Kikristo katika Matendo ya Mitume.

Hili linaeleweka zaidi kama unavyoona katika Luka 24; tutakapofika hapo, tutaona kwamba kuanzia mstari wa 44 hadi 53, Luka anatuambia kuhusu hitaji la wanafunzi kusubiri ahadi hiyo. Mwanzoni mwa Matendo, anataja kwamba ahadi hiyo inatimizwa. Hebu tuangalie haraka Agano la Kale katika wanandoa wa Lucan.

Uchunguzi mfupi. Unapoangalia jinsi Agano la Kale linavyotumika katika Luka, katika injili yake na Matendo ya Mitume, utagundua kwamba kuzaliwa na huduma ya Yesu ni utimilifu wa unabii wa Agano la Kale. Pili, anawasilisha asili ya Kikristo kama yenye mizizi katika Uyahudi wa Hekalu la Pili.

Hapa, nahitaji kutulia na kuelezea kwa sababu wakati wowote ninapofikiri Luke anatenda, iwe niko Amerika au niko Afrika, napata maswali yaleyale. Mwanafunzi anataka kuuliza swali, unamaanisha Ukristo ulikuwa sehemu ya Uyahudi? Naam, ndiyo. Katika simulizi la Luka kuhusu Ukristo wa mapema, Ukristo ulikuwa harakati ya Kiyahudi.

Ujumbe wa Wakristo ni ujumbe unaoonyesha utimilifu wa unabii wa Kimasihi katika mapokeo ya Kiyahudi. Ukristo haukuja kuchukua nafasi ya Uyahudi. Hiyo si theolojia ya Luka.

Ukristo haukuja ili Uyahudi ufe. Hapana. Yesu alikuja kama Myahudi.

Na alikuja kutimiza unabii huu kwa nguvu za Mungu na roho yake. Anaanzisha ufalme mpya. Uzuri wa ufalme mpya ni jinsi wigo ulivyo mpana.

Watu wa mataifa yote, asili zote, tohara au kutotahiriwa, wanaweza kuwa watoto wa Mungu kupitia imani katika Yesu Kristo. Tafadhali, kwa kudhania maswali ambayo mimi hujiuliza mara nyingi, acha nijaribu kufafanua hili tena. Sisemi kwamba Ukristo ni Uyahudi.

Na sisemi kwamba Uyahudi ni Ukristo. Hata hivyo, nasema kwamba asili ya Ukristo ina mizizi katika Uyahudi wa Hekalu la Pili. Ni ndani ya Uyahudi wa Hekalu la Pili ndipo harakati hutokea.

Kwa hivyo, hata kufikia mwisho wa karne ya kwanza, hakukuwa na kitu kama harakati tofauti ya kidini iliyoitwa Wakristo na Wayahudi. Kulikuwa na watu wa jinsi hiyo pekee waliokuwa sehemu ya Uyahudi. Ukibeba wazo hilo, basi katika mihadhara michache ijayo, mambo mengi nitakayoangazia yatakuwa na maana.

Kwa Luka, Agano la Kale au maandiko ya Kiyahudi hutoa muktadha wa matukio yanayoendelea. Na pia inatupa mwonekano ambao tunaweza kutafsiri kile ambacho

Mungu anafanya katika historia ya mwanadamu. Tunapofika kwenye sura mbili za kwanza, ambazo mara nyingi hujulikana kama simulizi la utoto, tutaona kwamba kuna madokezo mengi ya Agano la Kale ambayo Agano la Kale linarudia kuonyesha kwamba kile ambacho watu wanatarajia, si wazazi wa Yesu pekee, bali hata watu wengine hekaluni wanatarajia, ndicho kinachotimizwa.

Wakristo wenzangu na yeyote anayefuatilia hotuba hii, acha nitoe wito huu. Tafadhali, hebu tujaribu kadiri tuwezavyo kujiepusha na theolojia yoyote inayoweza kutufanya tuwachukie Wayahudi. Asili ya Ukristo ni kwamba Mungu anaingia katika historia ya wanadamu kwa kumleta mwanawe katika ulimwengu wetu kama Myahudi.

Luka atatukumbusha kwamba huu ni utimilifu wa unabii. Kile ambacho Mungu anafanya si nje ya kile ambacho Mungu alikuwa amekusudia kufanya na watu wake siku zote. Kuwachukia Wayahudi na kudai kwamba tumekuja kuwa Wayahudi waliofuata kunapotosha kile ambacho Luka anadai.

Natumaini kwamba tunapojifunza Injili ya Luka, tutathamini msingi wa Kiyahudi wa Ukristo na jinsi Mungu, akifanya kazi kupitia watu wake, alivyowapa watu wa nje kama sisi fursa ya kuwa washiriki wa nyumba yake. Je, si jambo la kusikitisha kwamba wakati Mataifa walipoanza kuwa sehemu ya kile ambacho Mungu alikuwa akifanya katika kutimiza unabii wa Kiyahudi, Mataifa waliteka nyara harakati hiyo na kupata njia ya kuwachanganya Wayahudi kama wangeweza? Tunahitaji kuwa waangalifu kuhusu hilo. Luka, katika maandishi yake, anatusaidia kuelewa na kuunganisha dhana hizi za Kiyahudi na maandiko haya ya Kiyahudi.

Kama nilivyosema, huu ni uandishi wa Mataifa kwa Mataifa, unaoonyesha jinsi kazi ya Mungu kupitia Uyahudi inavyoonekana. Na anaibua mbinu hizi zote za masimulizi. Kwa kweli, ni dhahiri sana kwamba unapomtazama Luka, utagundua kuwa ana ujuzi katika jinsi anavyounda masimulizi.

Anatumia muhtasari, mbinu zilizokuwa za kawaida katika siku zake, katika uandishi wake wa masimulizi. Anatumia hotuba. Anasimulia hadithi, kisha katikati ya hadithi, na anasema, oh, tulia, acha nikuambie.

Katikati ya hadithi yangu, kulikuwa na hotuba ambayo ilitolewa kwa wakati mmoja. Kwa hivyo, wacha nikupe hotuba hiyo kama sehemu ya hadithi yangu. Na anapofanya hivyo, anabadilisha mtu.

Anabadilisha sauti. Anabadilisha umbo. Anawavutia hadhira, akijua kwamba maandishi mengi ya kale hayakuandikwa ili kusomwa bali yasikilizwe.

Ili watu wanaomsikiliza mtu akisoma maandishi haya waweze kusikia sauti nyingi ndani ya hotuba na kuweza kufahamu ujumbe unaowasilishwa. Luka analeta muhtasari na hotuba kama vifaa vya simulizi. Analeta safari.

Anapanga na kutatua mipango yake vizuri sana. Kwa mfano, Injili ya Luka, unamwona, atapanga mambo fulani huko Galilaya. Na kisha kutoka Galilaya, atakuwa na maandishi, masimulizi ya safari.

Nami namwona Yesu akisafiri na kufanya huduma kutoka sehemu tofauti hadi sehemu tofauti. Wakati mwingine huenda katika eneo la Samaria. Wakati mwingine, anavuka Yordani kuelekea mashariki na kujaribu kufanya mambo fulani miongoni mwa Mataifa.

Na kisha anashuka njia yote, na kisha anaishia Yerusalemu. Njama ya ajabu. Kisha, katika kitabu cha Matendo, anaanza kutoka Yerusalemu.

Na kisha anaanza kutoka Yerusalemu na kuendelea. Na kisha, kuelekea mwisho, Paulo yuko gerezeni huko Roma. Safari ni sehemu ya vifaa ambavyo Luka anatumia.

Pia anatumia ulinganifu au ulinganifu. Kama tutakavyoona katika mihadhara michache ijayo, katika masimulizi ya utotoni, anagawanya ulinganifu kati ya Yesu na Yohana Mbatizaji. Katika kitabu cha Matendo, anawatumia Petro na Paulo na kufanya ulinganifu.

Wakati mwingine, anaonyesha kufanana na kufanana na matukio ya miujiza anayochagua kurekodi. Luke ni mjuzi katika kusaidia akili kukumbuka mambo kama hayo aliyozungumzia au kuandika ili hadhira yake iweze kushiriki sana. Hapa, kwa upande wa kufanana, nitakopa baadhi ya nyenzo nilizopata kutoka kwa rafiki yangu mpendwa Craig Keener.

Hii ni nyenzo ya Kinner, hakimiliki. Sasa, Keener hangesema hakimiliki, lakini ni kazi ya Craig. Craig amefanya uchunguzi fulani na baadhi ya ulinganifu ambao mtu hupata katika Matendo ya Luka.

Pale ambapo Yesu ametiwa mafuta, unakuta kanisa limetiwa mafuta. Unakuta ishara za Yesu. Una ishara za Paulo.

Una majaribu matatu ya Yesu, mawili mbele ya gavana, moja mbele ya mjumbe. Kisha unapata majaribu matatu ya Paulo, mawili mbele ya gavana, moja mbele ya mjumbe. Kisha unamwona Yesu katika neno lake la mwisho, mikononi mwako naiweka roho yangu.

Na kisha Bwana umpokee roho yangu. Yeye hufanya ulinganifu huu wote. Umegundua, hata wakati Stefano alipokuwa akipigwa mawe; unapata ulinganifu huu wote ambao Luka anatumia ili kupata akili; nilisikia kitu kama hicho hapo awali.

Na kisha unaunganisha na kwenda, ndiyo. Na kama wewe ni kanisa la Kiafrika, ulisema, ndiyo, mchungaji, amina. Kuhusu aina ya Injili ya Luka, ni muhimu kuthibitisha kwamba hapakuwa na aina ya Injili inayoitwa injili, ambapo neno Evangelion, Evangelion tu, linamaanisha habari njema.

Hakukuwa na aina kama hiyo. Kwa kweli, ukiangalia aina tuliyo nayo katika Agano Jipya tunayoiita injili, ni mchanganyiko wa mambo mengi kuanzia masimulizi hadi mifano hadi mambo haya yote, wakati mwingine mashairi, kila aina ya mambo ambayo yanazungumzwa katika maandishi. Lakini ni muhimu kutambua kwamba mjadala kuhusu jinsi Luka anavyoandika umewaweka baadhi ya wasomi katika hali nzuri.

Na ni hivyo. Imekuwa nzuri kwa kuchapishwa kwa muda. Na mjadala uko juu ya mambo mawili. La kwanza ni kama Luka anaandika wasifu au simulizi. Ikiwa Luka anaandika wasifu, basi msisitizo fulani unajitokeza.

Kama anaandika historia kama masimulizi, basi mambo mengine yanapaswa kuzingatiwa. Naam, nina habari kwako. Unaona, nilikulia kijijini.

Na kwa njia, si kijiji huko Amerika, jambo ambalo ni hadithi tofauti kabisa. Na nilikulia katika kijiji barani Afrika. Kuanzia darasa la kwanza hadi la 10, sikuwa na umeme kijijini kwangu.

Kwa hivyo hilo linapaswa kukupa maana. Baadhi ya hoja hizo ni ngumu sana kwa akili yangu ya Kiafrika. Sawa.

Je, si kweli kwamba katika usimulizi wangu wa hadithi wa Kiafrika na katika usimulizi wako wa kitamaduni, unaposimulia matukio, bado unaweza kutumia masimulizi yaleyale kuzungumzia watu wengine? Kwa nini ni jambo gumu kusema ni simulizi, hata kama lina sehemu fulani ya wasifu wake? Naam, unaona, ni gumu. Inakuwa ngumu kwa sababu tamaduni ambazo msomi huendeleza huunda kiini chetu cha hoja na hoja. Katika ulimwengu wa kitamaduni wa Magharibi, usimulizi wa hadithi kwa ujumla si sehemu ya utamaduni. Hiyo si kusema kwamba ni kinyume kabisa, lakini kwa ujumla.

Tofauti na, tuseme, utamaduni wa Kiafrika au baadhi ya tamaduni za Asia, kwa mfano, nakupa mfano. Bibi yangu alikuwa akiniweka chini kuniambia kuhusu historia. Bibi yangu hakuwahi kwenda shule.

Na angenisimulia hadithi baada ya hadithi. Na angenipa tarehe sahihi za matukio. Nakumbuka vizuri wakati bibi yangu aliniambia kuhusu daraja lililokuwa limejengwa.

Aliunganisha daraja hilo na wakati ambapo Waingereza walikuwa wakijaribu kuchukua baadhi ya sehemu za nchi kama koloni la zamani la Uingereza. Kisha akarudi kuniambia kwamba, kwa kweli, ilikuwa karibu wakati huo huo kiwanda fulani, kiwanda cha nguo, kilijengwa katika eneo hilo. Loo, bibi yangu anaponisimulia hadithi hii yote, baadaye nagundua, nikifanya kazi kwa kanuni za tafsiri, kwamba bibi yangu ananipa tarehe.

Ananiambia kuhusu watu. Ananiambia kuhusu matukio halisi, na niliporudi kulinganisha tarehe, zote zilikuwa sahihi. Lakini ni jamii ya kusimulia hadithi.

Akili yake hufanya kazi na hadithi. Na hivyo ndivyo alivyotufundisha. Anapotaka kunifundisha maadili, angeweza kunipa watu wanne au watano muhimu wanaojulikana katika historia ya familia yetu ambao hawatafanya kamwe kile ninachotaribu kufanya.

Na ni nani angefikiri ninachotaribu kufanya ni aibu ? Na kama mvulana mdogo, naelewa. Inamaanisha katika familia yetu, hatufanyi hivyo.

Nami naacha. Ni jinsi utamaduni unavyofanya kazi. Ninathamini utamaduni wa Magharibi, ambapo mambo mengi yameandikwa ambayo unaweza kuyatathmini.

Tarehe ya kuzaliwa na hizo zote, namaanisha, tarehe ya kuzaliwa kwa mahali nilipokulia, una bahati ikiwa unajua mahali ulipozaliwa, si wakati ulizaliwa. Kwa sababu si mkunga, si hospitali.

Hatuzihifadhi. Ninajaribu kusema nini? Katika ulimwengu wa Luka, tunataka kufikiria ulimwengu ambao ni tofauti na ulimwengu wa kitamaduni wa Magharibi na kuanza kuangalia jinsi Luka anavyofanya kazi na vifaa vya masimulizi. Ikiwa anaandika historia kama wasifu au kama masimulizi ni swali halali.

Lakini nasisitiza kusema kwamba labda tunapaswa kuangalia maandishi haya kama simulizi ambayo ina sehemu fulani ya wasifu ili kuelezea hadithi pana zaidi kwa njia ambayo bibi yangu angeniambia. Ukichukua hilo kwa dakika moja, basi Craig Kinner na uchunguzi wake utasaidia kidogo ninapoweka kwenye skrini. Kinner anaona kwamba tunachofikiria kuhusu wasifu wa kisasa na wasifu wa kale si sawa.

Kwa hivyo, tunapotaribu kupanua aina hizi zote za hadithi, unajua, wasifu au masimulizi, tunaweza kuwa tunatumia muda mwingi kwenye mada hii. Inaweza kusaidia kuangalia kile Luke anachofanya kwa mtazamo wangu kama simulizi yenye sehemu fulani ya wasifu kwa sababu wasifu unaweza kuzingatia mtu mmoja.

Na unaweza kusema injili nzima ya Luka inamlenga Yesu. Unaweza hata kurudi kwenye kitabu cha Matendo na kusema sura chache za kwanza zinamlenga Petro na zingine zinamlenga Paulo. Na inaweza kufanya hoja yako yote ya wasifu iwe hapo.

Je, inafaa kupanua hilo kupita kiasi? Naam, nikifuata kile ambacho Craig Keener anapendekeza, basi nitakushauri ufikirie kwa upana zaidi kuhusu jinsi wasifu unavyofanya kazi. Binafsi sioni tatizo lolote la Luke kujenga masimulizi na kuwa na takwimu ndani ya simulizi ili kuelezea hadithi kwa uwazi zaidi kwa sababu wasifu unaendana ndani ya kiwango fulani na urefu fulani na unaelezea kwa njia fulani.

Katika maandiko tunayoshughulikia, tunashughulikia maandiko ya kidini. Maandiko ya kidini hayapaswi tu kusimulia kuhusu watu binafsi. Yanazungumzia kuhusu watu wa kidini, na yanazungumzia watu ndani ya simulizi ya kidini wanaokutana na uzoefu wa kidini ili kusaidia kufafanua kile ambacho uzoefu huo mahususi unawaeleza waumini wengine wa dini hiyo mahususi.

Tukielewa hivyo, basi ndio, tunaweza kusoma wasifu na mengineyo, lakini ningesema tuzingalie masimulizi. Ni kwa maana hiyo ndipo nitakaposukuma kutazama masimulizi ya kihistoria kama njia inayopendelewa ya kusoma Injili ya Luka. Ukitumia masimulizi ya kihistoria, basi tutasema Luka anaandika kama mwandishi mwenye lengo maalum.

Ana lengo akilini na atakusanya data. Atawashauri watu na masimulizi ya mashahidi, na ataangalia nyenzo zinazomsaidia kusimulia hadithi yake. Msimulizi huwa na lengo kila wakati.

Jambo lingine kuhusu msimulizi, wa kale au wa sasa, ni suala la kuchagua. Msimulizi hajisikii kulazimika kufuata sheria fulani maalum ambazo chochote anachosikia, lazima akidhihirishe. Hapana, Luka anasema anatoa maelezo kwa utaratibu.

Anachagua sehemu ya data yake inayomfaa zaidi ili kuwasilisha nyenzo zake kwa njia iliyo wazi zaidi. Kwa Luka na masimulizi, mtu anapaswa kuvaa kofia ya mfuasi wa Kristo anayeandika kwa uelewa wa Ufalme wa Mungu na kusimulia hadithi ya Ufalme wa Mungu, jinsi Ufalme wa Mungu ulivyoanzishwa katika historia ya wanadamu, na jinsi Ufalme wa Mungu utakavyotekelezwa kuanzia hapa na kuendelea. Luka analenga Yesu na historia ya harakati ya Kikristo ya awali, akijaribu kutuambia jinsi ilianza, kile ambacho Mungu alikuwa akifanya, na kile ambacho Mungu anaendelea kufanya.

Ukielewa hili kwa upana kama kile Luka anachofanya, basi inasaidia hata kama unajua kidogo kuhusu jinsi masimulizi yanavyofanya kazi katika mawazo ya kisasa au hoja za kisasa na masimulizi. Kisha, unaanza kuona unaposoma hadithi jinsi baadhi yake yanavyofaa kikamilifu kwa sababu kila masimulizi yanaweza kuwa na vipengele

hivi sita vya kukamilisha kazi. Kila masimulizi yana lengo, na nilikuambia lengo la Luka ni Ufalme wa Mungu, uendelezaji wa ujumbe wa Ufalme wa Mungu.

Hilo ndilo linaloongoza jinsi anavyosimulia hadithi yake. Masimulizi yana matukio. Unaona, wakati mwingine Luke huanzisha tukio katika nyumba ya mtu.

Wakati mwingine, tukio hilo liko katika sinagogi. Wakati mwingine liko katika uwanja ambapo Yesu anatoa mahubiri. Luka atawaleta wahusika kama kila simulizi lingefanya, na wahusika wanapojitokeza, si lazima lisisitizwe kupita kiasi kana kwamba linakuwa nyenzo ya wasifu.

Kila simulizi ina wahusika. Wahusika wanaweza kutajwa majina, wakati mwingine wasitajwe majina, lakini wahusika hawa husogea, na matukio huundwa kuwazunguka wahusika ili kusimulia hadithi kwa mtindo wa kukumbukwa. Masimulizi yanajumuisha mazungumzo.

Wakati mwingine, utaona katika mwingiliano wa Yesu na watu mtu anasema jambo, na Yesu anajibu. Luka anapoelezea mazungumzo hayo katika simulizi, msomaji au msikilizaji analetwa kwenye mawazo wazi ya jinsi mambo haya yalivyokuwa yakiendelea. Utatuzi wa hadithi na njama ni sehemu ya kila simulizi, na Luka anafanya vizuri katika jinsi anavyotumia mbinu hii katika injili yake.

Tunaweza kuzungumzia vipengele vya muundo, muda wa matukio, jinsi anavyohama kutoka hapa hadi hapa, na wakati mambo yanapokutana. Namaanisha, nitakupa mfano mfupi wa suala la muda ambalo tutazungumzia baadaye, ambapo mtu anakuja kwa Yesu, anamtumia Yesu mahubiri, na kusema, tafadhali, unaweza kuja nyumbani kwangu na kusaidia katika hali fulani? Mtu fulani ni mgonjwa nyumbani kwangu, na kisha karibu na wakati huo, mtu anakimbia kumkamata Yesu na kumzuia Yesu, na Yesu anamsaidia mtu huyo, na ni kama muda umepotea. Mtu anapaswa kuwa na hasira upande huo, lakini inageuka, oh, Yesu, hapana, hapana, hakuna shida.

Yote yanafanya kazi. Wakati ni sahihi. Luka anaweka wakati mahali pake.

Anafanya kazi na vipengele na miundo hii yote ili kuweza, katika baadhi ya maeneo, kukupa mvutano huo. Ni nini kitakachokuja? Ni nini kitakachokuja? Katika baadhi ya mifano, hujui jinsi itakavyoanza, na kisha ghafla, itaanza kwa njia fulani. Luka ni mkamilifu katika jinsi anavyofanya kazi na masimulizi haya.

Kwa maneno mengine, tunapofikiria kuhusu masimulizi na historia katika Luke, Achtmeyer na Green, na Thompson anaonekana kukamata hili wanapoandika. Swali la msingi si jinsi yaliyopita yanavyoweza kunakiliwa kwa usahihi au ni mbinu gani zitakazoruhusu kupona kwa kile kilichotokea kweli. Historia huweka umuhimu kwa yaliyopita, kwa kuchagua matukio ya kurekodi na kuagiza na kwa juhudi zake za asili za kudhania kwa matukio hayo mwisho na asili.

Unapomfikiria Luka, fikiria utangulizi wa Luka kwa maneno haya. Injili ya Luka imeandikwa na daktari aliyeitwa Luka. Aliandika injili hii kwa mtu mashuhuri au mtu mashuhuri aliyeitwa Theofilo.

Katika kuandika injili, anasimulia hadithi ya kile Yesu alikuja kufanya na jinsi hadithi hiyo inavyotekelezwa. Lakini anaweka tukio hilo katika Uyahudi wa Hekalu la Pili, na anasimulia hadithi hiyo ndani ya mtazamo fulani wa ulimwengu, mtazamo wa ulimwengu ambapo roho na mapepo, malaika, wote wanafanya kazi pamoja. Anasimulia hadithi hiyo kwa ustadi alionao kama mtunzi mzuri, na anaandika hadithi hiyo kwa mbinu za masimulizi kulingana na vyanzo anavyotumia kusimulia hadithi.

Anadai au anatuambia kwamba anatoa kutoka kwa masimulizi yaliyoandikwa na masimulizi ya mashahidi, na pia anafanya utafiti wake mwenyewe ili kuhakikisha anawasilisha nyenzo hizo kwa utaratibu. Utangulizi wa jumla wa Luka hauwezi kunakiliwa vizuri na kwa undani katika mfululizo wa mihadhara katika mfumo huu. Lakini natumaini kwamba kidogo nilichokupa hadi sasa kinakuweka sawa tunapoanza kuangalia maandishi ili kuanza kuelewa kwamba tunaangalia asili ya Ukristo iliyotokana na Uyahudi wa Hekalu la Pili.

Na Masihi atakuja katika ulimwengu wetu. Atazaliwa na bikira na bikira kutoka katika nyumba ya unyenyekevu sana huko Nazareti. Atafufuka kuwa mwokozi wa ulimwengu, na hadithi itafunuliwa kwa njia hiyo.

Na bado, watu wawili muhimu walio katika mawasiliano haya, wazungumzaji wawili, ni watu wawili wa Mataifa. Mmoja ni Luka, mfuasi wa Kristo na msomi sana. Mwingine ni Theofilo, ambaye anajulikana kama Bwana.

Lakini ujumbe unaozungumziwa ni ujumbe kwamba kila mtu, kila mtu, kila mahali, atakuwa na sehemu katika kile ambacho Mungu anafanya duniani. Injili ya Luka ni injili ya kusisimua. Kama wewe ni Mkatoliki, labda nikuelekeze kwenye ukweli kwamba injili ya Luka ndiyo injili inayopendwa na Papa wa sasa.

Papa anasimulia hadithi kuhusu jinsi injili ya Luka inavyowapa changamoto watu binafsi kuwatunza maskini na waliotengwa. Kwa hivyo, ikiwa ni nzuri kwa Papa, lazima iwe nzuri kwako. Lakini labda wewe ni Mprotestanti.

Acha nikukumbushe tunapoingia katika injili ya Luka kwamba mwangwi wa nyimbo zako za Krismasi zote zinatoka katika injili hii. Mifano unayoipenda zaidi katika Biblia yote inatoka katika injili hii. Lakini labda unasema mimi si mlinzi sana wa liturujia.

Kwa nini unanisimulia hadithi hizi zote za Krismasi kwenye hori? Mimi ni Mpentekoste mwenye haiba. Nikasema ndiyo. Luka ndiye injili hiyo.

Hilo linaelezea kuhusu roho ya Mungu inayofanya kazi katika ulimwengu wetu. Hilo linaweka kazi ya Roho Mtakatifu mwanzoni kabisa mwa matukio. Na hilo linampeleka Yesu mahali ambapo angetoa ilani ya ujasiri katika sinagogi huko Nazareti.

Roho wa Mungu aliye hai yuko juu yangu. Hapo, muhtasari wa ilani yake unatolewa. Kama wewe ni mkarimu, hiyo ndiyo injili kwako.

Lakini ni nani aliyeachwa nje? Hakuna aliyeachwa nje. Kwa sababu Luka ni kwa ajili yetu sote, na kama wewe ni Mkristo, acha nikukumbushe kwamba Luka ndiye pekee anayetupa maelezo thabiti na mabadiliko kutoka kwa matukio ya Yesu hadi jinsi kanisa la kwanza linavyoanza katika kitabu cha Matendo.

Kujifunza injili ya Luka pamoja nasi katika mfululizo huu kunakusaidia na kukuweka katika mpangilio mzuri wa kufuata kutoka kitabu cha Matendo. Natumaini unajifunza kitu pamoja nasi katika mfululizo huu wa kujifunza mtandaoni wa Biblica. Pia natumaini unatiwa moyo kufundisha baadhi ya mambo unayojifunza kutoka kwa mfululizo huu wa kujifunza mtandaoni wa Biblica.

Na kuanzia hapa na kuendelea, tutafungua maandishi ya injili ya Luka na kuanza kuipitia injili ya Luka. Ninafurahi sana kuhusu hilo. Hapo ndipo ninapotaka kuwa.

Nataka kuanza mtihani na kuanza kuangalia maandishi. Lakini unaona, pia nilikuwa na wajibu wa kukupa usuli ili tuweze kuyaangalia kutoka kwa mfumo uleule, kunasa mawazo ya Luke, na kuelewa mbinu yake ya maandishi aliyohusika nayo ili tuweze kuthamini kile anachoweza kushiriki nasi. Asante sana kwa kushiriki na kufuatilia hotuba ya pili kwenye mfululizo hadi sasa.

Natumaini katika mihadhara iliyobaki, utaona kuwa ya kujenga na uzoefu mzuri wa kujifunza. Asante na Mungu akubariki.

Huyu ni Dkt. Dan Darko katika mafundisho yake kuhusu Injili ya Luka. Hii ni kipindi cha 2, Utangulizi, Sehemu ya Pili, Sanaa ya Fasihi ya Luka.